

3. Pragmatika (A)

(Levinson, *Pragmatics*, 1983; *Presumptive Meanings*, 2000)

1. Předmět pragmatiky
2. Konverzační implikatury
3. Presupozice

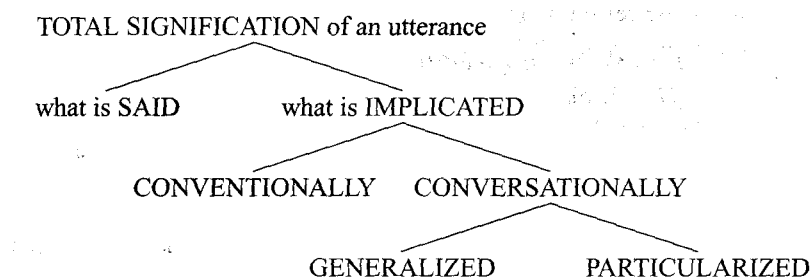
Ad 1. Co je pragmatika

- ⇒ V rámci *langue - parole* (Saussure, *Kurs*, s. 46-51: *langue* = společenský produkt řeči, *langage*; řeč = vrozená schopnost, tj. schopnost vytvářet *jazyk* jako sémiotický systém. *Parole* = mluva: 1. „...kombinace, jejichž prostřednictvím mluvčí užívá kódu jazyka k vyjádření své vlastní myšlenky.“; 2. psychofyziologický mechanismus (srov. *Kurs ...*, s. 50); „...je vždy individuální a je pod kontrolou jednotlivce.“; („Z tohoto hlediska lze jazyk přirovnat k symfonii, jejíž realita je nezávislá na způsobu provedení; chyby, jichž se hudebníci, kteří ji hrají, mohou dopustit, tuto realitu nijak neohrožují.“ s. 53-54).
- ⇒ V rámci *competence - performance* (kompetence = *tacit knowledge of language*; performance = parolová realizace skryté kompetence; Chomsky: *langue* ≠ *competence*).
- ⇒ *idée reçue*: pragmatika se zabývá vztahem mezi mluvčím a kontextem v nejširším slova smyslu; tento vztah je nesystematický a neprediktabilní ... (srov. různé definice: M. Hirschová, *Obecná pragmatika a pragmatika češtiny*, Slovo a slovesnost 65, č. 1, 2004, s. 3-15; nově též Hirschová, M. *Pragmatika v češtině*. Praha, Karolinum 2013)
- ⇒ Je současná pragmatika *parolovou* lingvistikou? (srov. Skalička, *Potřeba parolové lingvistiky*, Souborné dílo, I, s. 385-398) - Určitě ne! (v Saussurově smyslu je takovou vědou spíše psycholingvistika - viz Denisa Bordag, *Modely řečové produkce v současné psycholingvistice*, Slovo a slovesnost 66, č. 3, 2005, s. 180-193).
- ⇒ Levinson, 1983: pragmatika vysvětluje specifické *anomálie* jinak gramatických (à la Chomsky) a sémantických (Pustejovsky: „semantic well-formedness“) vět; zabývá se vztahy jazyka a kontextu, které jsou jazykově kódovány. Pragmatika bude zajímavá právě tam, kde odhalí vliv mimojazykového kontextu na strukturu jazyka. Pragmatika bude vysvětlovat tyto anomálie (Levinson, 1983, I, 2; příklady upraveny):
1. ??Come there, please??Viens là??Vieni (di) là. (Přijď tam/Jdi tam/Přijď sem/Jdi sem).
 2. ??Je lepší se oženit a mít syna, než mít syna a oženit se.
 3. ??Aristotelés byl řeckým filosofem, ale já tomu nevěřím.
 4. ??Karlův syn je feťák, ale Karel nemá děti.
 5. ??Karlův syn je feťák a Karel má děti.
 6. ??Nařizuji ti neuposlechnout tento příkaz.
 7. ??Tímto zpívám (vs. Tímto křtím tuto loď...)/??Tímto ti vyhrožuji??Tímto vás urážím (slavný Austinův př., 1962, s. 75: „Urážím vás!“)
- ⇒ Levinson, 2000: Pragmatika musí zachytit a popsat fenomén „of preferred (default) interpretations“, nebo tzv. „presumptive meanings“: presumpce významu, tj. „mimojazykové obohacení“ sémantické struktury je řízeno sérií obecných inferencí (vycházejících z Griceových maxim). Proč je toto pragmatické obohacení významu nutné? „inference is cheap, articulation expensive“. (srov. mou recenzi in: *Linguistica Pragensia*, XIII, č. 1, 2003, s. 51-56). Četba: Levinson, 2000, s. 1-9

Ad 2. Konverzační implikatury

Implikatura = typ inference, kterou mluvčí nebo adresát *obohacuje* význam nějaké výpovědi; bez tohoto obohacení by věta neměla (kromě jiného) pravdivostní podmínky.

Griceův model:

- a) Total signification = kompletní význam výpovědi
- b) What is said = jazykově kódovaný lexikální význam
- c) What is implicated:
 - konvenčně = co je součástí jazykových výrazů (např. lexikální presupozice - slovesa jako *přestat*, *pokusit se* atd., ačkoli Grice měl na mysli jiné výrazy, viz Levinson 1983, kap. 3.3.)
 - konverzačně = co je odvozeno nikoli na základě jazykově kódované informace, ale na základě obecných principů konverzace (viz níže).
- d) Implikatura:
 - obecná (generalized)
 - speciální (particularized)

Implikatura obecná vs. speciální (Levinson 2000, s.16; 1983, kap. 3.3):

- a) Implikatura je *speciální* (PCI = particularized conversational implicature), jestliže nastává jen v rámci specifických kontextuálních předpokladů; je tedy nepravidelná a proměnlivá.
- b) Implikatura je *obecná* (GCI = generalized conversational implicature), jestliže nastává ve všech kontextech, ve kterém je použito výrazů, které ji „spouštějí“. Obecná implikatura nenastává, jestliže jsou přítomny specifické kontextuální předpoklady, které ji *ruší*.

Příklady:

1.

- Kolik je hodin?
- *Někteří* hosté už odcházejí.
 - ⇒ PCI: Už je pozdě.
 - ⇒ GCI: *Všichni* ještě neodcházejí.

2.

- Kde je John?
- *Někteří* hosté už odcházejí.
 - ⇒ PCI: John už možná taky odešel.
 - ⇒ GCI: *Všichni* ještě neodcházejí.

Konverzační implikatury a „princip kooperace“

Griceův princip kooperace (H. P. Grice, *Studies in the way of words*, Cambridge, Harvard University Press 1989, s. 26): „Make your contribution such as is required, at the stage at which it occurs, by the accepted purpose or direction of the talk exchange in which you are engaged.“

Konverzační maximy = základní pravidla, která jsou zachována (vyplývají z racionálního používání jazyka v komunikaci).

1. Maxima *kvality* - pravdivé výpovědi
2. Maxima *kvantity* - informativní výpovědi
3. Maxima *relevance* - relevantní, pertinentní výpovědi
4. Maxima *způsobu* - stručné, jednoznačné a uspořádané výpovědi.

Levinson 2000: maximy nejsou normativními regulami, které je třeba si postupně osvojit, ale jsou to spíše *heuristics* = interpretační „klíče“, kterými jsou významově „obohacovány“ výpovědi: „Instead of thinking about them [tj. the maxims] as rules (or rules of thumb) or behavioral norms, it is useful to think of them as primarily *inferential heuristics* which then motivate the behavioral norms.“ (s. 35); jsou to „vzájemná očekávání“: „...it is clear that any mutual expectations can serve to drastically limit the search-space for coordination solution.“ (s. 30)

Levinson 2000: maximy → 3 interpretační *principy* (heuristics), které fungují jako obecné inference obohacující význam výpovědi (s. 35-39):

- ⇒ **Princip Q** („What isn't said, isn't“) = maxima kvantity a) (informativní - kontrastivní série výrazů)
- ⇒ **Princip I** („What is expressed simply is stereotypically exemplified“) = maxima kvantity (ne *více* informativní, než je potřeba)
- ⇒ **Princip M** („What's said in an abnormal way isn't normal“) = maxima způsobu (založeno na *příznakovosti* - *nepříznakovosti* jazykových prostředků - princip konvencionality)

Příklady obecných konverzačních implikatur podle 3 principů:

1. **Q - implikatury**: „[induce] inferences from the use of one expression to the assumption that the speaker did not intend a contrasting, usually informationally stronger, one.“ (s. 75)

a) „škálové“, „stupnicové“ implikatury (scalar implicatures):

- Někteří moji přátelé jsou logikové → Ne všichni (někteří nejsou), <všichni, někteří>
- Je to podobná kniha → není to stejná kniha, <stejný, podobný>
- John se o to pokusil → John neuspěl, <uspět, pokusit se>
- Je to bílá růže → Není červená, růžová ..., <černý, červený, modrý, ...>
- Je vdaná? - Je zasnoubená → Není vdaná <..., zasnoubená, vdaná, ...>

b) „větné“ implikatury (clausal implicatures):

- Ministr si uvědomil, že vláda udělala chybu → vláda udělala chybu, <uvědomit si, že *p*, myslet si, že *p*>

- Ministr si myslel, že vláda udělala chybu → vláda možná udělala chybu, <uvědomit si, že p, myslet si, že p>

2. I - implikatury: založené na očekávání *informativních* výpovědí (nedostatečná vs. nadbytečná informace), vzájemný předpoklad *minimálního* příspěvku (mluvčí) a *maximálního* inferenčního obohacení (adresát): „I-implicatures are inferences from *the lack of further specification to the lack of need for it.*“ (s. 116)

Příklady:

(40) *Conditional perfection* (Geis and Zwicky 1971)

"If you mow the lawn, I'll give you five dollars."

I +> 'If you don't mow the lawn, I will not give five dollars' or perhaps 'If I give you \$5, you will have mown the lawn.'

+ +> '(If and) only if you mow the lawn, will I give you five dollars.'

(41) *Conjunction buttressing* (e.g., Atlas and Levinson 1981)

An utterance of the form "p and q" where p and q describe events, such as "John turned the key and the engine started."

+ +> 'p and then q' (temporal sequence)

'p therefore q' (causal connectedness)

'A did X in order to cause q' (teleology, intentionality)

(42) *Bridging* (Clark and Haviland 1977)

"John unpacked the picnic. The beer was warm." +> 'The beer was part of the picnic'

(43) *Inference to stereotype* (Atlas and Levinson 1981)

"John said 'Hello' to the secretary and then he smiled."

+ +> 'John said 'Hello' to the female secretary and then John smiled.'

(44) *Negative strengthening* (Horn 1989: chap. 5)

"I don't like Alice."

+ > 'I positively dislike Alice.'

(45) *Preferred local coreference*

"John came in and he sat down."

+ +> 'Johni came in and hej sat down.'

(46) *Mirror maxim* (Harnish 1976: 359)

"Harry and Sue bought a piano."

+> 'They bought it together, not one each.'

(47) *Noun-noun compounds (NN-relations)* (Hobbs et al. 1993)

"The oil compressor gauge."

+> 'The gauge that measures the state of the compressor that compresses the oil.'

(48) *Specializations of spatial terms* (Herskovits 1986)

a. "The nail is in the wood."

+> 'The nail is buried in the wood.'

b. "The spoon is in the cup."

+> 'The spoon has its bowl-part in the cup.'

(49) *Possessive interpretations* (Sperber and Wilson 1986)

a. "Wendy's children"

+> 'those to whom she is parent.'

- b. "Wendy's house"
+> 'the one she lives in.'
- c. "Wendy's responsibility"
+> 'the one falling on her.'
- d. "Wendy's theory"
+> 'the one she originated.'

3. M-implikatury: Použitím *příznakové* či jinak *abnormální* formy signalizuje nějakou abnormální situaci; M-implikatura je protiváhou I-implikatur (srov. s. 136-137).

Příklady:

(70) a. "John could solve the problem."

I +> 'and he did.'

b. "John had the ability to solve the problem." M +> 'but he didn't.'

(71) a. "John turned the switch and the motor started."

I +> 'John intentionally caused the starting.' b. "John turned the switch and almost immediately thereafter the motor started." M +> 'the two events may have been coincidental.'

(72) a. "Sue smiled."

I +> 'Sue produced a nice happy expression.' b. "The corners of Sue's lips turned slightly upwards." M +> 'Sue produced a smirk or grimace.'

(73) a. "Sally was knitting. Occasionally, *she* looked out the window."

I +> *she* refers to Sally.

b. "Sally was knitting. Occasionally, *the woman* looked out the window." M +> *the woman* does not refer to Sally.

Ad 3. Presupozice

(Levinson 1983, kap. 4; Eco, U. *I limiti dell' interpretazione*, 1990, kap. 4.4., s. 273-303; český překlad: *Meze interpretace*, kap. XIV, s. 239-280)

Příklady presupozic, které jsou navozeny různými jazykovými výrazy:

- a) tzv. faktivní (či expresivní dle Searla 1979) slovesa: George lituje, že Mary odešla → P (Mary odešla)
 - b) implikativní slovesa: Mary se podařilo odejít → P (Mary se snažila odejít)
 - c) slovesa soudu: John obvinil Mary, že je bohatá → P (být bohatý je špatné)
 - d) slovesa změny stavu: George přestal pít → P (G. předtím pil)
 - e) různá adverbia: G. už *zase* pije → P (G. pil, pak přestal a pak zas začal ...)
 - f) kontrafaktuální podmínková souvětí: Kdyby si byl John vzal Mary, byl by šťastnější → P (J. si Mary nevezal)
 - g) určité popisy (existenční presupozice): Potkal jsem člověka v červeném klobouku → P(E) (existuje člověk v červeném klobouku)
- atd. (přehled - viz literatura)

Co je tedy presupozice:

Eco 1990 (s. 244 čes. překladu): „...presupoziční jev nastává tehdy, když při poskytování určité informace užitím určitých výrazů (...) zároveň sdělujeme dva druhy významu [dvě informace], které nemají [z hlediska pravdivostních podmínek] stejný status.“

1) John přestal kouřit.	1a) John už nekouří. 1b) John kdysi kouřil.
2) John se vrátil do N.Y.C.	2a) John jel do N.Y.C. 2b) John už někdy v N.Y.C. byl.

Test negace:

John nepřestal kouřit → John kouří (P = John kdysi kouřil)

John přestal kouřit → John nekouří (P = John kdysi kouřil)

Negace presupozic? - Jen metajazykově, tj. zpochybněním práva (viz Brandom et al.) použít daný výraz (presupozice je jedním z „inferenčních závazků“, který na sebe bereme použitím nějakého výrazu)

Presupoziční síla = lexikální vlastnost tzv. p-termínů (Eco)

Poziční síla = kontextuální vlastnost p-termínů „nastolit“ či „navodit“ presupozici či přímo touto presupozicí „vnutit“ kontext (tzn. neplatí jen jeden směr kontext → slovo, ale i opačně: slovo → kontext):

1. John *obvinil* Mary, že si koupila nové šaty (Eco 1990, s. 248).
2. *Omluvil jsem se* mu, že jsem mu s tím pomohl.
3. Karlovi *nevadilo*, že ho manželka podváděla.
4. (matka) - Johne, přestaň si hrát s tím míčem, vždyť rozbiješ okno.
(John si hraje dál a okno rozbije).
(matka) - No, tak se ti to konečně podařilo. (P = intencionalita) (srov. Eco, s. 270)